

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора Василевича Віталія Вацлавовича на дисертаційну роботу Собковича Олександра Віталійовича на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері страхування в Україні», подану до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми, обраної для дисертаційної роботи обумовлюється декількома обставинами: по-перше, – потребою зміцнення нормативної основи формування національного платоспроможного, стійкого, конкурентного ринку страхових послуг в країні; по-друге, – негативною динамікою викритих протягом 2019–2024 рр. шахрайств, більше ніж 7 тис., з яких 85% – у сфері страхування (2019 – 1510, 2020 – 1219, 2021 – 989, 2022 – 327, 2023 – 1495 та 2024 – 1859), яке у більшості випадків пов'язане з іншими предикатними кримінальними правопорушеннями (ст. ст. 191, 192, 209, 290, 357, 358, 364–369-2, 383, 384 КК України); по-третє, – необхідністю удосконалення тактики й стратегії виявлення, недопущення та припинення, вказаних протиправних діянь, що обумовлено високим рівнем латентності шахрайства у сфері страхування; по-четверте, – значним набором способів вчинення протиправних діянь у сфері страхування, зокрема: повідомлення заздалегідь неправдивих відомостей страховій компанії, органам держави або іншим страхувальникам; безпідставне збільшення страхової вартості об'єкта страхування; спроби «підвести» навмисне пошкодження майна під страховий випадок (ДТП, протиправні дії третіх осіб тощо); інсценування незаконного укладання договору страхування після настання страхового випадку; спотворення обставин настання страхового випадку; навмисне сприяння настанню страхового випадку; підроблення та використання підроблених документів; фальсифікація результатів експертизи; страхування неіснуючого майна; звернення за страховою виплатою по одному ризику до кількох страховиків; настання в одного страхувальника протягом дії договору понад трьох страхових випадків тощо.

Результати вивчення дисертації дають можливість констатувати, що автор детально дослідив особливості, стан та динаміку кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері страхування в Україні, характеристику осіб, які вчинили досліджувані кримінальні правопорушення, що дало можливість здійснити їх подальшу типологію та на її основі розробити заходи запобігання.

Особливої уваги заслуговує інформація про особу злочинця, а також структуру організованих злочинних груп у формі «страхових пірамід» з розподілом ролей між співучасниками. Таке узагальнення має важливе значення для кримінологічної діяльності правоохоронних органів в умовах

розповсюдження в сфері страхування кібертехнологій, штучного інтелекту. З'ясовано, що особа злочинця є колективним суб'єктом (організована страхова група або злочинна страхова організація). Кількість членів групи визначається залежно від потреби в розподілі ролей і технологій злочинної страхової діяльності. Формування груп відбувається зазвичай з ініціативи організаторів, що мають ієрархічну побудову (вищий орган управління, виконавчий орган, середня та низова ланки, виконавці-страховики), існують тривалий час при незмінному складі вищих керівників і поетапному оновленні виконавців середньої та низової ланки, які мають обмежене уявлення про загальну злочинну спрямованість діяльності страхової групи (компанії, холдингу).

Спираючись на результати дослідження кримінальних проваджень та міжнародного досвіду запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері страхування автор пропонує дворівневу модель заходів запобігання зазначеним злочинам: 1) *загальні*: а) розробка та впровадження програми розвитку страхування воєнних ризиків у пріоритетних галузях (будівництво, енергетика, критична інфраструктура та ін.), які сприятимуть відбудові економіки країни, державній підтримці та залученню міжнародних партнерів й зменшенню протиправних дій на ринку критичного страхування з використанням умов воєнного стану; б) впровадження європейської системи управління ризиками страхового портфелю з метою мінімізації фінансових втрат, а також підвищення прозорості страхового ринку й обов'язкове оприлюднення аудиторських висновків; в) прийняття Закону України «Про приватну детективну діяльність», створення інституту страхових детективів підзвітних НБУ з наданням повноважень щодо виявлення правопорушень у сфері страхування шляхом проведення контрольних-ревізійних заходів з подальшим інформуванням правоохоронні органи за підслідністю; г) створення регіональних робочих груп страховиків на базі Національної асоціації страховиків України із завданнями організації співпраці з правоохоронними органами, обміну найкращими апробованими практиками між страховиками, аналізу звітності експертних установ з метою виявлення порушень, що сприяють страховому шахрайству; д) цифрова трансформація (діджиталізація) страхового ринку України – впровадження інноваційних технологій сприятиме вдосконаленню бізнес-процесів та інтеграції сучасної ІТ-інфраструктури за допомогою кібертехнологій, штучного інтелекту, які є критично важливими у складних страхових ситуаціях й виявлення/встановлення «офшорних страхових операцій»; е) формування додаткових фінансових джерел для покриття потенційних та фактичних збитків як важливого напрямку управління страховими ризиками; є) розроблення системи нейтралізації ризиків шляхом співстрахування, подвійного страхування та самострахування; 2) *спеціальні*: заходи спрямовані на недопущення вчинення кримінальних правопорушень у сфері страхування з боку конкретних осіб або

страхових груп, їх виявлення на стадіях готування або замаху, усунення причин та створення умов, які унеможливають вчинення протиправних дій на ринку страхування, а також встановлення обставин страхової події, шахрайства, страхового ризику, конвертації грошових коштів. Така кримінологічна діяльність може здійснюватися у вигляді: 1) регуляторної діяльності (облік, звітність, аудит, інспекційні перевірки); 2) контрольно-наглядової діяльності у формах регулювання та нагляду з розподілом на: а) внутрішній контроль – спрямований на виконання функцій управління діяльністю страховою групою; б) зовнішній контроль – забезпечення відповідності страхової діяльності законодавству України, прав та законних інтересів клієнтів; 3) правоохоронної діяльності – Національною поліцією України, Бюро економічної безпеки України, Службою безпеки України, Національним антикорупційним бюро України; 4) громадського контролю – Національною асоціацією страховиків України; Всеукраїнською асоціацією страхових груп; засобами медіа, громадськими організаціями..

Слід також відмітити, що обрана автором структура дисертації дозволила послідовно і системно проаналізувати широкий спектр проблем, які стосуються питань запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері страхування в Україні. Матеріал викладено послідовно, в основному правильно, співвідносячи загальні та конкретні питання, що дозволило авторові сформулювати необхідні наукові дефініції та практичні рекомендації.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Вивчення дисертації та наукових публікацій автора дає можливість підкреслити логічність структури дослідження, що надало дисертанту можливість визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та ґрунтовно й повною мірою проаналізувати зазначену тему.

Як позитив слід відмітити, що основою дисертації є зведені дані вивчення 310 вироків, винесених судами України щодо кримінальних правопорушень за ст. 190–192, 209, 212-1, 357, 358, 364–369-2 КК України, з усіх регіонів України; опитувань 517 респондентів (55 слідчих та 97 оперативних працівників Національної поліції у містах Дніпрі, Києві, Одесі, Львові; 78 детективів Бюро економічної безпеки, 42 працівників НБУ, 87 – Держфінмоніторингу, 120 – страхових компаній, 38 – Національної асоціації страховиків України); аналітичні звіти та узагальнення НБУ, Держфінмоніторингу, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України; особистий досвід роботи автора у сфері страхування.

Результати дисертаційної роботи викладено у семи наукових публікаціях за темою дослідження, серед яких чотири статті – у виданнях, включених до переліку наукових фахових з юридичних наук та трьох тезах доповідей і наукових повідомлень на науково-практичних і науково-теоретичних конференціях.

Отже, дисертація Собковича О.В. на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері страхування в Україні» виконана на високому науковому рівні.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню різноманітних методів, таких як теоретичний аналіз і синтез, логіко-юридичний, соціологічний, психологічний та статистичний методи, а також ґрунтовної емпіричної бази.

Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано на високому методологічному рівні, а дисертант опанував необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Розкрито та обґрунтовано в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у: діяльності правоохоронних органів; освітньому процесі та науково-дослідній роботі – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології, аналізу та прогнозуванню кримінальних правопорушень, а також при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовці бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України (акт Національної академії внутрішніх справ від 18 травня 2023 року р.)

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Олександра Собковича викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація містить анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, які охоплюють дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертації становить 262 сторінок, із яких 227 сторінок – основний текст.

Аналіз змісту роботи свідчить про те, що в результаті проведеного дослідження дисертанту вдалося вирішити поставлені задачі та отримати нові, поглиблені для науки результати. Вивчення наукової роботи свідчить про самостійність проведеного дослідження, його актуальність і достатній науковий рівень, суттєве теоретичне і практичне значення.

Список використаних джерел охоплює 257 найменування на 26 сторінках.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Собковича О.В. відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання – формування рекомендацій та конкретних пропозицій щодо удосконалення механізму запобігання

кримінальним правопорушенням у сфері страхування в Україні, що є теоретично обґрунтованими та практично аргументованими.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Собковича Олександра Віталійовича на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері страхування в Україні» може бути рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-дослідних напрацюваннях, під час підготовки наукових публікацій та методичних рекомендацій, планування досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Олександра Собковича, варто звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1. Обґрунтовуючи актуальність дослідження автор звертається до положень Стратегії економічної безпеки України (2021 р.) і констатує, що «...одними із головних національних інтересів є забезпечення фінансової стійкості економіки та сталості стандартів якості життя населення, що вимагає формування і реалізації державної економічної політики, спрямованої як на нарощення конкурентоспроможності, так і на поступове зміцнення показників стійкості та відповідно невразливості до зовнішніх і внутрішніх загроз».

Проте, варто було згадати основні положення **Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку** як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки (2023 р.) в якому зазначається, що «... система органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України слугуватиме передумовою для стабільного розвитку держави й суспільства шляхом підвищення рівня державної і громадської безпеки, допоможе забезпечити більшу підзвітність державних інституцій та ефективніше використання ресурсів, сприятиме зміцненню суспільної довіри, а також **підвищуватиме інвестиційну привабливість України**».

Зазначене лише посилює б обґрунтування актуальності теми дослідження.

2. Висновки дисертації містять цілу низку пропозицій щодо розвитку теоретичних і практичних положень кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень у сфері страхування, удосконалення нормативного забезпечення заходів запобігання зазначеним злочинам, запропоновані стратегічні напрями кримінологічної безпеки у сфері страхування з практичною реалізацією у Концепції розвитку страхового ринку України до 2030 р., які сприятимуть підвищенню прозорості, стабільності та довіри до страхового ринку.

Однак, у рубриці практичне значення одержаних результатів (с. 23) зазначається, що сформульовані й обґрунтовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції впроваджено й використовуються **лише в**

практичній діяльності, освітньому процесі та науково-дослідній роботі, а де ж законотворча складова, чому залишилася без уваги?

3. Досить актуальною проблемою в умовах воєнного часу постало питання **організованих форм** страхового шахрайства. Організована злочинність складна, органічно цілісна система стійких організованих злочинних угруповань з їх широкомасштабною злочинною діяльністю та утворенням для такої діяльності найбільш сприятливих умов, зокрема для розвитку системи легалізації та збільшення отримання злочинних страхових прибутків, яка використовує як власні, спеціально створені структури з керівними й іншими функціями з обслуговування цих угруповань, забезпечення їх діяльності та зовнішньої взаємодії, так і державні інститути і структури громадянського суспільства.

Проте, у контексті предмету дослідження з урахуванням умов воєнного стану, звертаючи увагу на особу злочинця (підрозділі 2.3), дисертанту **варто виокремити** особливості організованого страхового шахрайства в Україні, яке стало системною загрозою й потребує комплексної протидії, а відтак й розроблення кримінологічних заходів запобігання.

4. Сучасні тенденції розвитку злочинних практик вимагають від держави належного реагування на них, розроблення дієвих механізмів запобіжного впливу на злочинність. У зв'язку із цим, система запобігання злочинам знаходиться у постійному русі. Вона є залежною від багатьох факторів, в останній час особливо – від реалізації політичної волі, виконання міжнародних зобов'язань України. Це безпосередньо відображається на стані чинного законодавства, завдяки якому в цілому формуються стратегія запобігання злочинності та знаходять свій виявив тактичні фактори протидії. Одним із таких проявів на сьогодні є нова, за своєю суттю, **детективна діяльність** як державних органів, так і приватних організацій (установ). Певну частину функціонального призначення такої діяльності займають запобіжні щодо злочинності функції.

Тому, дисертанту варто було більш розгорнуто **з'ясувати та розкрити** можливості детективної діяльності в механізмі запобігання злочинам у сфері страхування.

5. Не заперечуючи, у цілому, класифікацію кримінальних правопорушень у сфері страхування, підставою для якої є технологія обману – шахрайство (участь у вчиненні кримінальних протиправних діянь зацікавлених працівників страхових компаній), автор виділяє «... 2. дії, що є способом або необхідною умовою вчинення страхового шахрайства: знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України) ...; 3. дії, спрямовані на приховування слідів виникнення кримінальних доходів, осіб, які їх отримали, створення видимості законного походження цих доходів: легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України)...; 4. дії, пов'язані з

протиправною діяльністю службових осіб: кримінальні правопорушення, у сфері службової діяльності передбачені ст. ст. 364–369-2 КК України» (с. 222).

Проте, значна частина вказаних протиправних діянь, особливо ті, що пов'язані із протиправною діяльністю службових осіб, можуть вчинятися **не тільки у формі активних дій, але й бездіяльності.**

Зазначені зауваження і побажання є рекомендаційними, загалом не позначаються на позитивній оцінці дисертації та спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій автора фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Собковича О.В. є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Дисертація Собковича Олександра Віталійовича за темою «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері страхування в Україні», є самостійною завершеною науковою працею, містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для юридичної науки, відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор – **Собкович Олександр Віталійович** заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

учений секретар Вченої ради

Національної академії внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Віталій ВАСИЛЕВИЧ